CZU: 343.54:347.926:343.988 **DOI: 10.5281/zenodo.8218906**

GARANȚIILE PROCESUAL-CIVILE ALE VICTIMEI VIOLENȚEI ÎN FAMILIE

MOSCALCIUC Vitalie
Doctorand, Școala Doctorală Științe Juridice,
Universitatea de Stat din Moldova,
jurist în cadrul grefei Curții Europene a Drepturile Omului,
divizia moldovenească
ORCID ID: 0000-0002-0257-5807

Domestic violence is a widespread phenomenon in the Moldovan society. Nevertheless, the government is taking a wide range of actions, both social and structural, with the purpose to inform society, aiming to stimulate victims of domestic violence to address for help. Many legal instruments have been introduced to discourage this phenomenon and to offer adequate protection for the victims. One of such instruments has a civil nature and is included in the Civil procedure code providing civil protective measures for the victims of domestic violence. In this paper we perform an evaluation test, under the instrument of civil procedure guarantees, in order to determine what exactly are the procedural guarantees offered to the victim and how efficient are these guarantees in real life.

Keywords*: domestic violence, civil procedure, guarantees, victim, aggressor.*

Violența in familie este un fenomen social aparte, despre care se vorbește, probabil, la fel de mult cât și se tace, iar tăcerea reprezintă de fapt durerea prin care trece victima și despre care aceasta nu vorbește, pe motiv de frică, rușine sau neputință. Uitându-ne la datele statistice vedem că cazurile de violență în familie sunt în continuă creștere: *în anul 2020, autoritățile au fost sesizate în 12.970 de cazuri de violență în familie, cu peste 1100 de cazuri mai multe decât în anul 2019 și cu aproape 2000 de cazuri mai multe decât în anul 2018*. [1]

Este determinată această creștere de un număr mai mare de cazuri de violență, sau totuși această creștere ne vorbește de un număr mai mare de raportări parvenite de la victimele violenței? Lăsăm această întrebare fără răspuns, deschisă pentru o altă discuție, însă cu speranța că de fapt fiecare sesizare este un strigăt pentru ajutor al celui ce nu mai poate și nu mai dorește să rabde. Totodată, un număr mai mare de plângeri este, de fapt, și un răspuns la toate discuțiile ce se poartă în societate despre violența în familie, dar ce și mai important, aceasta este o confirmare a încrederii în voința și putința statului de a interveni, salva și proteja victima de la agresor.

Trebuie să constatăm că în ultimii ani Republica Moldova a realizat mai multe acțiuni orientate spre apărarea victimelor violenței în familie, unele dintre cele mai

importante fiind criminalizarea tranșantă a acțiunilor de violență în familie (art.201^1 Cod Penal RM), adoptarea Legii nr. 45/2007 cu privire la prevenirea şi combaterea violenţei în familie și semnarea și ratificarea Convenției Consiliului Europei privind prevenirea și combaterea violenței împotriva femeilor și a violenței domestice, cunoscută și sub denumirea de Convenția de la Istanbul.

În toată această gamă de măsuri, considerăm că nu trebuie ignorat nici mecanismul procesual-civil, pus de legiuitor la dispoziția victimelor violenței în familie și inclus în Capitolul XXII[2] *„Aplicarea măsurilor de protecţie în cazurile de violenţă în familie”* (art.278^3-278^9).

Totuși, considerăm că adoptarea unui cadru normativ este doar prima etapă, crucială fiind eficacitatea mecanismului legal implementat și funcționalitatea acestuia. Astfel, în cele ce urmează ne propunem efectuarea unui test, al cărui scop este identificarea garanțiile procesuale puse în serviciul și apărarea drepturilor procesuale ale victimei, al cărui rezultat ne va permite să stabilim pe cât de eficiente și suficiente sunt aceste garanții, dar nu înainte să stabilim ce sunt garanțiile și care este rolul acestora în realizarea drepturilor și intereselor subiecților de drept.

Termenul *garanție* este pe larg utilizat în comunicarea uzuală, dar și în acte oficiale, atât de declarare, cât și de aplicare a drepturilor. Astfel, bunăoară, Constituția Republicii Moldova utilizează termenul *garanție* sau *garantează* de 24 de ori în textul său, cu toate acestea, în tot dreptul pozitiv al Republicii Moldova nu găsim o definiție sau o descifrare clară a acestei categorii juridice.

Concentrându-și atenția pe obiectul garantării știința juridică pe nedrept a lipsit de atenție problema înțelegerii a însuși conceptului de garanții. Nu întâmplător în majoritatea lucrărilor moderne problematica privind conținutul și esența garanțiilor este ignorată de autori, iar (ceea ce e și mai rău), la categoria garanțiilor juridice sunt trecute cele mai diverse fenomene juridice, inclusiv cele ce nu au nicio tangență cu domeniul dreptului. [2, p.3]

Conform Dicționarului Explicativ al Limbii Române: **GARANȚIE**, garanții, s. f. Obligație în virtutea căreia o persoană sau o instituție răspunde de ceva; mijloc legal prin care se asigură executarea unei obligații (materiale); (concr.) ceea ce servește drept asigurare că o obligație luată va fi ținută. ◊ Loc. vb. A lua pe garanție = a garanta. ◊ Expr. Pe garanția cuiva = pe răspunderea cuiva. A da garanție = a da asigurări că un lucru va fi îndeplinit. A prezenta garanție de... = a se prezenta astfel încât să trezească încrederea, să ofere siguranță. – Din fr. garantie, it. garanzia. [3]

Л.Ю. Грудцына în teza sa de doctorat susține: „Garanțiile sunt chemate să asigure un mediu favorabil în care drepturile și libertățile subiective, consfințite în Constituție și în alte acte normative, ar deveni realitatea obiectivă pentru fiecare

subiect de drept. Garanțiile nu sunt necesare de la sine și pentru sine, ci pentru a asigura transpunerea faptică a drepturilor și a libertăților”. [4, p.38] În același context, profesorul universitar A.Arseni menţionează: „Libertăţile recunoscute sau proclamate, fără garanţii, ţin mai mult de filozofie decât de drept”. [5, p.351] В.М. Чхиквадзе apreciază garanțiile ca fiind un sistem de premise, condiții, mijloace și procedee economice, politice, morale, juridice și organizaționale ce creează condiții egale pentru realizarea drepturilor, libertăților și intereselor subiective. [6, p.49]

Definirea conceptului *garanție* constituie un subiect de polemici pentru savanți, nefiind crucială pentru prezentul studiu, prioritară fiind stabilirea elementelor ce ne ajută să înțelegem rolul garanțiilor și cum să le delimităm de alte fenomene juridice, care adesea sunt confundate cu garanțiile.

În viziunea noastră, argumentată detailat în teza de doctor [7], garanțiile juridice, ce fac parte din supra-categoria de garanții, se identifică prin trei criterii ce deosebesc garanțiile juridice de alte fenomene juridice, precum și le diferențiază de alte tipuri de garanții, și anume: **funcția**, **forma** și **obiectul.**

Astfel, în baza acestor trei criterii – funcția, forma și obiectul, noi obținem posibilitatea în primul rând să delimităm garanțiile de alte fenomene juridice sau sociale, precum și să stabilim un mecanism de distingere a diverselor tipuri de garanții și să identificăm garanțiile juridice în vastul sistem de garanții și structuri juridice.

Funcția este criteriul universal, având rolul definitoriu în delimitarea garanțiilor de alte categorii de fenomene juridice și sociale. Astfel, ori de câte ori un fenomen juridic sau social îndeplinește funcția de protecție sau de apărare a drepturilor și libertăților subiective, va trebui să constatăm că suntem în prezența unei garanții.

Forma de exprimare a garanțiilor constituie criteriul ce permite distingerea garanțiilor exprimate sub o formă *normativă*, adică îmbrăcând forma unei norme juridice, și *nenormativă*.

Obiectul garanțiilor juridice constituie acel criteriu ce facilitează delimitarea garanțiilor juridice de oricare alte tipuri de garanții normative, precum și permite de a trasa o linie de demarcație clară între garanții, pe de o parte și, drepturi și libertăți subiective, pe de altă parte. Obiectul drepturilor și libertăților este subiectul, pe când obiectul garanțiilor sunt drepturile și libertățile. Astfel, drepturile și libertățile sunt mereu orientate în exterior, către subiect, prescriind acestuia o anumită conduită, pe când garanțiile juridice au o orientare în interior, către acel drept sau către acea libertate subiectivă, asigurând realizarea acestora.

Astfel, în cadrul studiului mai vast al garanțiilor, pornind de la elementele identificate mai sus, am definit *garanțiile juridice* ca fiind *norme juridice cu funcții de apărare și protecție ce asigură realizarea drepturilor, libertăților, precum și a altor interese juridice ale subiecților de drept.*

Totodată, din categoria garanțiilor juridice face parte și subcategoria de garanții procesual-civile, pe care vom încerca să le identificăm în cadrul instituției procesuale de *aplicare a măsurilor de protecţie în cazurile de violenţă în familie*.

Pentru o mai bună înțelegere, vom porni de la o scurtă definire a garanțiilor procesual-civile pentru a putea mai ușor opera cu acest termen. Astfel, garanțiile procesual-civile constituie *norme procesual-civile cu funcții de apărare și protecție ce asigură realizarea drepturilor, libertăților, precum și a altor interese juridice ale participanților la proces, strict în cadrul unei forme procesuale.*

Aici doar vom evidenția elementul distinctiv a acestei categorii de garanții – forma procesuală. Astfel, în afara unui proces civil și, ca urmare, în afara unei forme procesual-civile, garanțiile procesual-civile nu pot să existe. Drept consecință, forma procesual-civilă este o garanție în sine a punerii în aplicare a drepturilor, obligațiilor și garanțiilor stabilite în normele dreptului procesual-civil, iar buna funcționare a garanțiilor este posibilă numai cu respectarea formei procesual-civile

Făcând aceste precizări conceptuale și terminologice, mai trebuie să facem doar o scurtă oprire pentru a determina mecanismul de recunoaștere a garanțiilor.

Astfel, cercetarea garanțiilor procesual-civile oferite victimei violenței în familie trebuie să înceapă prin identificarea drepturilor subiective, adică a acelor drepturi speciale de care beneficiază victima, pentru realizarea plenară a căror drepturi au fost constituite garanțiile procesuale.

Necesitatea identificării drepturilor subiective constă în imperativul găsirii răspunsului la întrebarea: Care este dreptul subiectului ce trebuie să fie garantat și protejat? Astfel, dacă se încearcă a fi identificate garanțiile, fără să fie cunoscut scopul și utilitatea acestora, adică fără a se cunoaște ce se garantează prin aceste instrumente, procesul căutării devine unul haotic și nu poate oferi o imagine clară, ca rezultat la categoria garanțiilor fiind atribuite unele fenomene ce nu au această calitate și funcție, sau invers, fiind omise adevăratele garanții.

Ca urmare, identificarea clară a drepturilor procesuale subiective și găsirea răspunsului la întrebarea – ce vrem să garantăm? – ne permite să aflăm care este cercul de garanții procesuale puse în serviciul acestor drepturi, oferind astfel răspunsul – cum garantăm?!

Astfel, identificând drepturilor procesuale ce nimeresc în zona de risc al încălcării, devine posibilă stabilirea cercului de garanții procesuale, menite să reducă sau să excludă riscul de încălcare a acestor drepturi.

La examinarea oricărei instituții sau instrument procesual pornim de la dreptul generic de care beneficiază orice participant la proces – dreptul la un proces echitabil. Totodată, dreptul la un proces echitabil este un concept generic, rezultat din

Convenția Europeană a Drepturilor Omului și desfășurat în practica Curții, cumulând în sine mai multe drepturi și elemente structurale, astfel, pornind de la condiția specifică a participantului la proces concret, pot fi identificate elementele componente ale dreptului la un proces echitabil ce nimeresc sub riscul de a fi încălcate sau contestate și pentru al căror fortificare sunt necesare garanțiile juridice.

Mecanismul dat ne permite, concomitent, să testăm și garanțiile existente și aplicabile pentru apărarea drepturilor sau intereselor, determinând astfel măsura în care garanțiile date își realizează sarcinile.

Victima violenței în familie, în cadrul instituției procesuale de *aplicare a măsurilor de protecţie în cazurile de violenţă în familie* beneficiază în mod special de următoarele drepturi:

- dreptul la accesul liber și nestingherit la justiție;
- dreptul la examinarea cauzei într-un termen rezonabil;
- dreptul la apărare;
- dreptul la executarea hotărârii judecătorești într-un termen cât mai restrâns.

Raportând la aceste drepturi procesuale, vom identifica garanțiile specifice puse în apărarea și realizarea cât mai eficientă a acestor drepturi.

Dreptul la accesul liber și nestingherit la justiție este un drept critic pentru victima violenței în familie și de realizarea acestui drept depinzând succesul procesului și voința victimei de a recurge la instrumentul procesual creat de legiuitor.

O primă garanție a realizării acestui drept este inclusă de legiuitor în art.278^4 CPC RM, care stabilește în alin.(1) cercul de subiecți în drept să depună cererea de aplicare a măsurilor de protecție, incluzând, pe lângă victimă: *organul de poliţie, organul de asistenţă socială sau procuror; în interesele copilului sau ale persoanei în privința căreia a fost instituită o măsură de ocrotire poate fi depusă de autoritatea tutelară, persoana însărcinată cu ocrotirea persoanei aflate sub ocrotire, de procuror sau de orice altă persoană care justifică un interes privind apărarea și protecția personală sau patrimonială a persoanei aflate sub ocrotire.*

Numărul atât de mare de subiecți cu drept de solicitare a aplicării măsurilor de protecție are rolul de a asigura un acces cât mai eficient a victimei la măsurile de protecție oferite de stat.

O altă garanție a dreptului la accesul liber la justiție este inclusă în alin.(2) al aceluiași articol, stabilind o competență largă a instanțelor de judecată pentru examinarea cererii: *Cererea privind aplicarea măsurilor de protecţie se depune la instanţa judecătorească competentă de la domiciliul sau locul de aflare a victimei sau a agresorului, de la locul unde victima a solicitat asistenţă sau de la locul unde a avut loc actul de violenţă.*

Dreptul la examinarea cauzei într-un termen rezonabil este al doilea element component al dreptului la un proces echitabil, fiind un drept critic pentru victimă.

Exigența respectării termenului rezonabil este fundamentată pe ideea unei justiţii înfăptuite fără întârziere, în caz contrar fiind compromisă eficacitatea şi credibilitatea întregului sistem. Acest principiu îşi găseşte reflectare în cunoscutul citat englez „Justice delayed is justice denied” (Justiţia tergiversată este o justiţie tăgăduită). [8, p.86]

Realizarea acestui drept al victimei este asigurată în primul rând prin garanția inclusă în art.278[6] CPC RM, care în alin.(1) include cerința conform căreia *după primirea cererii privind aplicarea măsurilor de protecţie, instanţa de judecată dispune **imediat** citarea victimei și a persoanelor interesate, contactează organul de poliție de la locul aflării agresorului şi solicită informarea acestuia despre procedura iniţiată.*

Alin.(4) al aceluiași articol include garanția ce permite examinarea plângerii victimei chiar și în lipsa agresorului, sau în caz de neprezentare a raportului de caracterizare a familiei vizate, ceea ce evidențiază importanța celerității examinării și apărării victimei.

O altă garanție a dreptului examinat este inclusă în alin. (1) al art.278[7] CPC RM, conform căreia instanţa de judecată emite, în 24 de ore de la primirea cererii privind aplicarea măsurilor de protecţie, o încheiere prin care admite sau respinge cererea.

Dreptul la apărare al victimei este asigurat de legiuitor în primul rând prin garanția inclusă în alin.(2) al art.278[6] CPC RM, conform căruia: *La examinarea cererii victimei privind aplicarea măsurilor de protecţie, instanţa de judecată solicită coordonatorului oficiului teritorial al Consiliului Naţional pentru Asistenţă Juridică Garantată de Stat desemnarea neîntîrziată a unui avocat pentru acordarea asistenței juridice calificate garantate de stat victimei.*

Desemnarea unui avocat din oficiu este una dintre cele mai eficiente garanții procesuale ce poate fi acordată unui participant la proces, fiind justificată în primul rând prin condiția de vulnerabilitate, atât morală, cât și materială, a victimei violenței în familie.

Devierea admisă de legiuitor de la regulile sarcinii de probațiune constituie o altă garanție procesuală, menită să asigure realizarea dreptului la apărare a victimei, fiind inclusă în alin.(3) al art.278[6] CPC RM, conform căruia: *Declaraţia independentă a victimei este suficientă pentru emiterea ordonanţei de protecţie în caz de pericol iminent de comitere a violenţei fizice.*

Dreptul la executarea hotărârii judecătorești într-un termen cât mai restrâns este un drept la fel de critic pentru victimă, iar nerealizarea eficientă a acestui drept riscând să compromită întreg actul de justiție.

Realizarea acestui drept și punerea lui în funcțiune este asigurată prin două garanții. Prima garanție este inclusă în alin.(4) al art.278[7] CPC RM, conform căruia: *Instanța remite de îndată ordonanța de protecție poliției, organului de probațiune și altor instituții sau persoane care, conform legii, sunt responsabile de implementarea măsurilor de protecție spre executare imediată.*

Ce-a de-a doua garanție o găsim în alin.(2) al art.278[9] CPC al RM, care stabilește: *Contestarea încheierii privind aplicarea ordonanţei de protecţie nu suspendă executarea măsurilor aplicate.*

În cumul, aceste două garanții asigură punerea imediată în aplicare a ordonanței de protecție a victimei, oferind astfel protecția și siguranța necesară victimei violenței în familie.

Concluzie: Efectuând testul eficienței cadrului normativ inclus în Capitolul XXII[2] al CPC RM *„Aplicarea măsurilor de protecţie în cazurile de violenţă în familie”* am identificat în primul rând drepturile procesuale critice pentru victima violenței în familie, la examinarea plângerii acesteia în cadrul instanței de judecată.

Ca urmare a identificării drepturilor speciale ale victimei violenței în familie a devenit posibilă evidențierea și gruparea pe categorii de drepturi a garanțiilor procesual-civile puse de legiuitor la dispoziția victimei.

Cunoscând drepturile speciale ale victimei și identificând garanțiile ce pun în funcțiune și asigură buna realizare a acestor drepturi a devenit posibilă evaluarea și aprecierea eficienței per ansamblu a instituției procesual-civile de aplicare a măsurilor de protecție în cazurile de violență în familie.

Astfel, putem constata că legiuitorul a stabilit un șir de garanții critice pentru apărarea victimei violenței în familie, investind în primul rând un număr larg de subiecți cu dreptul de a solicita pe cale judiciară protecția victimei violenței în familie, totodată, flexibilitatea în alegerea instanței la adresarea cererii de protecție oferă un grad sporit de eficiență la realizarea dreptului la accesul liber la justiție.

Stabilirea termenului expres de 24 de ore pentru examinarea plângerii pe cazurile de violență în familie, în paralel cu posibilitatea examinării plângerii în lipsa agresorului și fără un formalism excesiv în ceea ce ține de actele și rapoartele prezentate instanței, oferă o garanție solidă pentru asigurarea unui termen minim pentru examinarea categoriei date de plângeri.

În mod deosebit trebuie evidențiate și apreciate garanțiile dreptului la apărare, fortificat prin oferirea victimei unui avocat din oficiu, precum și caracterul decisiv al explicațiilor victimei, în calitate de mijloc de probă.

Nu poate fi omisă și nici garantarea realizării dreptului la executare neîntârziată a actelor de dispoziție ale instanței pe această categorie de cauze, prin transmiterea

imediată spre executare a ordonanței de protecție, precum și excluderea posibilității de a suspenda punerea în aplicare a acesteia prin atacarea acestui act procesual de către agresor.

Evaluând cumulativ garanțiile oferite victimei violenței în familie putem concluziona că legiuitorul a abordat cu mare grijă și atenție poziția procesuală a victimei violenței în familie, acordându-i un spectru larg de garanții procesuale, extrem de eficiente în condiția de vulnerabilitate a victimei.

Referințe:

1. Națiunile Unite Moldova. [Accesat: 18.11.2022] Disponibil: https://moldova.un.org/ro/152168-numarul-cazurilor-de-violenta-familie-sesizate-si-inregistrate-de-autoritati-este-continua
2. ЛОШКАРЕВ, А.В. Правовые гарантии: Теоретические проблемы определения понятия и классификации: Дис. ... канд. юрид. наук. Самара, 2008. 245 p.
3. Dicționar Explicativ al Limbii Române (ediția a II-a revăzută și adăugită); Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan” București: Univers Enciclopedic Gold, 2009. 1248 p.
4. ГРУДЦЫНА, Л.Ю. Особенности конституционных гарантий реализации прав человека в России (На примере гражданского судопроизводства)/Дис...канд. юрид. наук. Москва, 2004. 134 p.
5. ARSENI, A. Drept constitutional şi instituţii politice. Vol. II. Chişinău, 1997. 502 p.
6. ЧХИКВАДЗЕ, В.М. Гарантировано Конституцией (Беседы о Конституции СССР). Баку: Мол. Гвардия, 1961. 206 p.
7. MOSCALCIUC, V. Garanțiile procesual-civile ale părților la examinarea cauzei în lipsa pârâtului/ Teză de doctor în drept, Chișinău, 2020. 222p.
8. PENN, William. Some Fruits of Solitude. Headley,1905. Published by Applewood Books 7/1/1996. 176 p